

УДК 37.011.31-051

*Попович І. Є.,
аспірант кафедри педагогіки
і психології,
Ужгородський
національний університет
(Ужгород, Україна)*

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВМІННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання науково-дослідної діяльності вчителів і соціальних педагогів. Підкреслюється, що сьогодні як результат трансформації світової системи освіти утверджується нова дослідницька парадигма, яка полягає в зміні акцентів позиції сучасного педагога – з функціонального виконавця він перетворюється на педагога-дослідника. Охарактеризовано основні дослідницькі вміння педагога.

Ключові слова: професійна соціально-педагогічна діяльність, дослідження, педагог-дослідник, дослідницькі вміння.

В статье рассматриваются вопросы научно-исследовательской деятельности учителей и социальных педагогов. Подчеркивается, что сегодня как результат трансформации мировой системы образования утверждается новая исследовательская парадигма, которая предполагает изменение акцентов позиции современного педагога – с функционального исполнителя он превращается в педагога-исследователя. Охарактеризованы основные исследовательские умения педагога.

Ключевые слова: профессиональная социально-педагогическая деятельность, исследование, педагог-исследователь, исследовательские умения.

The given article deals with the issue of the scientific-research work of teachers and social pedagogues. It is underlined, that nowadays, being a result of world's educational system transformation, a new educational paradigm has been established. It aims to perform a teacher not as a mere functional executor, but as a pedagogue-researcher. The main research skills of a pedagogue have been defined.

Key words: *professional pedagogic activity, research, pedagogue-researcher, research skills.*

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві впродовж останніх років, зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки фахівців будь-якого профілю, і, в першу чергу, вчителів, адже саме від них залежить ефективність навчання та виховання підростаючого покоління. Звичайно, вчитель повинен мати ґрунтовні знання зі спеціальності, володіти сучасними методами викладання і виховання. Проте цього недостатньо для того, щоб досягти успіху в професійній педагогічній діяльності. Сучасний учитель повинен не тільки передавати знання учням, формувати їх особистість, але й брати активну участь у дослідженні різних аспектів освітнього простору з метою його вдосконалення. Це, безперечно, стосується і соціальних педагогів, навіть у більшій мірі, оскільки соціальний педагог зазвичай не проводить заняття з учнями з окремих предметів, але зобов'язаний здійснювати вивчення різних аспектів навчально-виховного процесу, а також особистісних властивостей кожного учня, взаємовідносин в шкільному колективі та в родині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомі вітчизняні вчені (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, Г. Терещук та ін.) у своїх працях підкреслюють важливість підготовки сучасного вчителя-дослідника. На необхідність формування дослідницьких умінь фахівців у соціально-педагогічній сфері вказують такі вчені, як І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, В. Поліщук, проте ця проблема поки що залишається недостатньо дослідженою у вітчизняній науковій літературі.

Постановка завдання (цілей статті). Метою статті є обґрунтування важливості формування дослідницьких умінь у фахівців соціально-педагогічної роботи в процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У новому столітті, визначеному як століття знань, в педагогічній школі відбувається перегляд цілей і змісту освіти. Мова йде, в першу чергу, про розвиток творчого

потенціалу особистості майбутнього педагога, формування потреби самореалізації, самовираження не тільки в період навчання у вищому навчальному закладі, а й протягом усього життя. Відбувається переорієнтація навчального процесу з навчального на розвиваючий, де результатом виступає модель фахівця, що відповідає таким критеріям: професійна мобільність, здатність адаптуватися до інформаційного простору, високий рівень інтелекту, знань і умінь, творчі здібності, критичне мислення, самостійність.

Практико-орієнтований підхід у навчанні, який широко розповсюджений в світовій системі освіти, покликаний культивувати у випускників ті ціннісно-значимі компетенції, які дійсно потрібні їм в майбутньому. Серед них особливо важливими є: активна життєва позиція, прагнення до наукового пошуку, відкриттів, уміння організувати самостійну роботу та дослідницьку діяльність у контексті навчальної автономії [4].

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в країні, зумовили необхідність докорінної зміни функції системи освіти. Сучасна парадигма освіти орієнтована на функціонування педагога, здатного до нестандартних рішень, відповідно, дослідницька діяльність вчителя виступає засобом оновлення освітньої практики.

Як результат трансформації світової системи освіти сьогодні в більшості країн утверджується нова дослідницька парадигма, яка полягає в зміні акцентів позиції сучасного вчителя – з функціонального виконавця він перетворюється на педагога-дослідника, який володіє значним творчим потенціалом, здатністю до рефлексивного мислення, постійної самоосвіти, вдосконалення своєї професійно-педагогічної діяльності [1].

Під дослідницькою діяльністю зазвичай розуміють специфічну людську діяльність, яка регулюється свідомістю й активністю особистості і спрямована на задоволення пізнавальних інтелектуальних потреб. Її продуктом є нові знання, отримані у відповідності з об'єктивними законами та обставинами, які визначають реальність і можливість досягнення мети.

Дослідницька діяльність є інтегративним компонентом особистості, який характеризується єдністю знань цілісної картини світу, вміннями, навичками наукового пізнання, ціннісного ставлення до його результатів і забезпечує її самовизначення та саморозвиток.

Дослідницька діяльність педагога – складний динамічний процес, який включає пізнавальну активність педагога, його творчий потенціал,

здатність до рефлексії, готовність до професійної самоосвіти та само-вдосконалення, спрямованість на пошук нових технологій навчання.

У результаті аналізу наукової літератури виявлено, що в дослідницькій сфері педагогічної освіти традиційно прийнято розглядати дослідження як вивчення дій педагога в професійній діяльності, яке передбачає аналіз, роздуми педагога над своєю роботою з метою її вдосконалення. Це сприяє значній позитивній мотивації учасників освітнього процесу шляхом рефлексії результатів власних пошуків в період підготовки у вищому навчальному закладі та подальшій безперервній освіті.

Отже, успішна професійна діяльність сучасного вчителя і соціального педагога передбачає наявність у них сформованих дослідницьких умінь і навичок.

Уміння – це заснована на знаннях і навичках готовність людини виконувати певну діяльність у мінливих умовах її перебігу [3, с. 371]. Володіючи вміннями, людина здатна оптимально вибудувати стратегію виконання діяльності, підбираючи раціональні прийоми виконання дій, відповідно до поставленої мети.

Уміння характеризуються певними властивостями, параметрами, до яких зазвичай відносять: усвідомлення, узагальнення, продуктивність і динамізм.

Усвідомленість є основною характеристикою уміння, а показником усвідомленості засвоєння дій може служити уміння правильно аргументувати й обґрунтовувати свої дії, визначити їх чітку послідовність. Узагальненість проявляється у виборі способів виконання дії у відповідності зі змінами умов діяльності, іншими словами – це є гнучкість, самостійність дій. Варто зауважити, що вибір способів реалізації дії може відзначатися гнучкістю, самостійністю, але не завжди бути оптимальним. Продуктивність уміння дозволяє не просто відтворювати засвоєні дії, але й знаходити більш ефективні рішення застосування сформованих умінь і навичок. Динамізм забезпечує можливість удосконалення вміння, перехід його на більш високий рівень розвитку.

Одним із важливих показників сформованості уміння служить рівень його засвоєння (швидкість, точність, раціональність виконання дій, стійкість до різних побічних впливів).

Що стосується дослідницьких умінь, то вони є досить різноманітними. Зокрема, це можуть бути: операційно-гностичні вміння – формулювати проблему, висувати гіпотезу, ставити завдання; діагностичні – аналізувати явища, факти; інформаційні – здійснювати пошук

необхідної інформації, користуватися каталогами, складати плани, конспекти; конструктивно-проективні – планувати роботу, визначати критерії її успішності, прогнозувати, складати звіти; комунікативно-презентаційні – представляти результати дослідження, організувати їх обговорення.

Вчені І. Зимня та Є. Шашенкова виділяють три групи дослідницьких дій і, відповідно, умінь. У першу групу дій вони включають як власне інтелектуальні, розумові дії (порівняння, аналіз, синтез, абстракція та ін.), так і здійснювані на їхній основі більш складні розумові дії, такі як: систематизація, класифікація, моделювання, постановка цілей, завдань, висування гіпотези та ін. До вмінь цієї групи дій дослідники відносять: уміння аналізувати, співвідносити і порівнювати факти, уміння вибрати головне, уміння поставити мету, сформулювати завдання дослідження та ін. Шляхом використання цих дій і вмінь конструюється, проектується дослідження, здійснюється цілеспрямоване дослідження, що вимагає проявів інтелектуальної активності, вирішення проблемних ситуацій на основі самостійного перенесення знань і умінь у нову ситуацію. Цей вияв інтелектуальної діяльності автори називають інтелектуально-дослідним [2, с. 35].

До інформаційно-рецептивного аспекту дослідницької діяльності автори вважають за можливе віднести дії, які співвідносяться з прийомом інформації, її смисловою інтерпретацією (спостереження, смислове сприйняття інформації, оглядове, аналітичне, пошукове читання), й уміння: вміння спостерігати, збирати й обробляти дані, вміння логічно осмислювати матеріал, вміння працювати з науковою літературою та ін. Сукупність означених дій і вмінь допомагає розкрити зміст і сутність досліджуваного предмета.

Мета використання дій і вмінь продуктивного аспекту діяльності полягає в отриманні, обґрунтуванні, описі, оформленні результатів дослідження, отриманих у ході повного здійснення дослідження, кількісний і якісний аналіз даних, складання плану, виділення фактів, підготовка тексту курсової, дипломної роботи і такі вміння, як уміння збирати й обробляти дані, вміння проводити експеримент, уміння складати бібліографію, вміння викладати хід і результати роботи та ін.

На наш погляд, запропонована класифікація дослідницьких умінь досить вдало розкриває специфіку дослідницької діяльності загалом і дослідницької діяльності в соціально-педагогічній сфері. Розподіливши дослідницькі дії на три групи у відповідності з аспектами дослідницької діяльності, виділені дослідницькі вміння, до яких можуть входити

декілька дій. А ці вміння є результатом оволодіння людиною дослідницькою діяльністю.

Таким чином, узагальнюючи все сказане, можна умовно представити професійний портрет педагога-дослідника:

Педагог-дослідник: має високий рівень професійної підготовки; оптимально поєднує наукову та практичну підготовку; поповнює свої знання протягом усього життя; застосовує принципи наукової організації на практиці; володіє такими перцептивно-гностичними якостями, як спостережливість, інтелектуальна активність, власний дослідницький стиль, гнучкість і оригінальність мислення, інтуїція, об'єктивність, критичність.

Педагог-дослідник знає: логіку, методику, методологію, процедуру педагогічного дослідження; принципи та прийоми збору, обробки, використання наукової інформації; процес підготовки результатів дослідження до публікації, основи наукової організації праці.

Педагог-дослідник уміє: застосовувати отримані знання та вміння для вирішення конкретних педагогічних і дослідницьких задач; точно формулювати конкретну педагогічну або дослідницьку задачу і вибирати стратегію для її ефективного вирішення; здійснювати розумне перспективне планування; прогнозувати та передбачати; вивчати й узагальнювати досвід колег; володіти науковим апаратом, стилем наукового мислення; визначати власні дослідницькі потреби; самостійно формулювати проблему дослідження та використовувати адекватні її завданням методи; спостерігати, порівнювати, аналізувати, систематизувати психолого-педагогічні явища і факти, переконливо аргументувати висновки, викладати матеріал чітко, стилістично точною літературною мовою; використовувати алгоритм пошуку, обробки та використання інформації; добре орієнтуватися в науковій, науково-популярній, політичній літературі, методичній літературі за фахом, працювати з бібліотечними фондами; володіти комп'ютерною та інформаційною грамотністю.

Дослідницькі вміння майбутнього педагога повинні починати формуватися в період навчання у вищому навчальному закладі та вдосконалюватися в процесі професійної діяльності. Дослідницька робота студентів у вищому навчальному закладі – явище багатогранне як за конкретними цілями, так і за організаційними формами, змістом, типами зв'язку між основними компонентами педагогічного процесу, форм оцінки. Серед нових завдань дослідницької діяльності слід відзначити необхідність формування і розвитку в майбутніх фахівців

умінь здійснювати науково-обґрунтовану професійну роботу, здатності швидкої адаптації, додатково отриманих знань і вмінь при змінах ситуацій і вимог до своєї діяльності, освоєння методології дослідження, готовності та здатності до підвищення кваліфікації і перепідготовки.

Для того щоб випускники вищих навчальних закладів мали різнобічну й універсальну підготовку, практичний досвід, володіли методами наукових досліджень, необхідно створити передумови поглибленого самостійного пізнання студентами тих галузей знань, у яких вони повинні стати кваліфікованими працівниками. Вирішення цього завдання вимагає визнання дослідницької діяльності невід'ємною та надзвичайно важливою складовою освітнього процесу з точки зору спеціалізації майбутнього педагогічного працівника.

У таких умовах можливо розглядати студентську наукову роботу на чотирьох рівнях, пов'язаних між собою системними відносинами і спрямованих на розвиток мислення: пізнавально-дослідницька діяльність студента; навчально-дослідна діяльність; науково-дослідна діяльність та професійно-науково-дослідна діяльність.

У зміст пізнавально-дослідницької діяльності студентів входить робота з науковою літературою, рішення задач на основі відомих способів вирішення, оволодіння технікою експерименту. Зміст навчально-дослідної діяльності студентів включає в себе зміст пізнавально-дослідної діяльності, а також здійснення пошуку нових, невідомих способів вирішення завдань, побудову та доказ гіпотези, застосування відповідних наукових методів. Науково-дослідна діяльність студентів передбачає вільне володіння методологією науки. Науково-дослідні завдання спрямовані на вдосконалення вмінь використовувати методи наукового пізнання, самостійно поставити науковий експеримент, обробити й узагальнити його результати. У процесі професійно-науково-дослідної діяльності студенти самостійно формують дослідницькі завдання наукового та практичного характеру, доводять правильність отриманих результатів, здійснюють наукове забезпечення (розробку програм фундаментальних і прикладних досліджень), впровадження наукових досліджень у практику.

Оволодіння студентами в процесі навчання у вищих навчальних закладах вміннями дослідницької діяльності, безперечно, позитивно вплине на рівень їх професійної підготовки.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, сьогодні суспільству потрібні соціально-педагогічні працівники з високою дослідницькою культурою, яка включає в себе готовність до дослідження у педагогічній діяльності, наукову самостійність, здатність до систематичного

аналізу навчально-виховного процесу в школі, вивчення особистості кожного учня, творчість у визначенні та прогнозуванні педагогічних явищ, здатність до продуктивного мислення, оперативної обробки інформації, високу культуру спілкування та поведінки.

Література

1. *Boud D. J. Developing. Student Autonomy in Learning / D. J. Boud.* – London : Kogan Page, 1999. – 274 p.

2. *Зимняя И. А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И. А. Зимняя, Е. А. Шашенкова.* – М. : Академия, 2001. – 170 с.

3. *Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов.* – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

4. *Furlong J. Ideology and Reform in Teacher Education in England / J. Furlong // Education Researches.* – 2002.– Vol. 31 (6). – P. 23–25.